

79

neque fax ulla in praesidio erat, quae iter aperiret errantibus, nec silentium noctis iam mediae promittebat occurrentium lumen. accedebat huc ebrietas et imprudentia locorum etiam interdum obfutura. itaque cum hora paene tota per omnes scrupos gastrarumque eminentium fragmenta traxissemus cruentos pedes, tandem expliciti acumine Gitonis sumus. prudens enim puer, cum luce etiam clara timeret errorem, omnes pilas columnasque notaverat creta, quae lineamenta evicerunt spississimam noctem et notabili candore ostenderunt errantibus viam. quamvis non minus sudoris habuimus etiam postquam ad stabulum pervenimus. anus enim ipsa inter deversitores diutius ingurgitata ne ignem quidem admotum sensisset, et forsitan pernocksassemus in limine, ni tabellarius Trimalchionis intervenisset * †vehiculis dives†. non diu ergo tumultuatus stabuli ianuam effregit, et nos †per eandem terram†.

*

qualis nox fuit illa, di deaque,
quam mollis torus! haesimus calentes
et transfudimus hinc et hinc labellis
errantes animas. Valet, curae
mortales. ego sic perire coepi.

sine causa gratulor mihi. nam cum solutus mero remissem ebrias manus, Ascyltos, omnis iniuriae inventor, subduxit mihi nocte puerum et in lectum transtulit suum, volutatusque liberius cum fratre non suo, sive non sentiente iniuriam sive dissimulante, indormivit alienis amplexibus oblitus iuris humani. itaque ego ut expectatus pertrectavi gaudio despoliatum torum...

si qua est amantibus fides, ego dubitavi, an utrumque traicerem gladio somnumque morti iungerem. tutius dein secutus consilium Gitona quidem verberibus excitavi, Ascylton autem truci intuens vultu 'quoniam' inquam 'fidem scelere violasti et communem amicitiam, res tuas ocius tolle et alium locum quem polluas quaere.'

non repugnabit ille, sed postquam optima fide partiti manubias sumus, 'age' inquit 'nunc et puerum dividamus'.

80 iocari putabam discedentem. at ille gladium parricidali manu strinxit et 'non frueris' inquit 'hac praeda, super quam solus incumbis. partem meam necesse est vel hoc gladio contemptus abscindam'. idem ego ex altera parte feci et intorto circa brachium pallio composui ad proeliandum gradum. inter hanc miserorum dementia infelicissimus puer tangebatur utriusque genua cum fletu petebatque suppliciter ne Thebanum par humilis taberna spectaret neve sanguine mutuo pollueremus familiaritatis clarissimae sacra. 'quod si utique' proclamabat 'facinore opus est, nudo ecce iugulum, convertite huc manus, imprimate mucrones. ego mori debeo, qui amicitiae sacramentum delevi.' inhibuimus ferrum post has preces, et prior Ascyltos 'ego' inquit, 'finem discordiae imponam. puer ipse quem vult, sequatur, ut sit illi saltem in eligendo fratre [salva] libertas'. ego <qui> vetustissimam consuetudinem putabam in sanguinis pignus transisse, nihil timui, immo condicionem praecipiti festinatione rapui commisque iudici litem. qui ne deliberavit quidem, ut videretur cunctatus, verum statim ab extrema parte verbi consurrexit <et> fratrem Ascylton elegit. fulminatus hac pronuntiatione sic ut eram [sine gladio] in lectulum decidi, et attulissem mihi damnatus manus, si non inimici victoriae invidissem. egreditur superbus cum praemio Ascyltos et paulo ante carissimum sibi commilitonem fortunaeque etiam similitudine parem in loco peregrino destituit abiectum.

nomen amicitiae sic, quatenus expedit, haeret;
calculus in tabula mobile ducit opus.
dum fortuna manet, vultum servatis, amici;
cum cecidit, turpi vertitis ora fuga.

grex agit in scaena mimum: pater ille vocatur,
filius hic, nomen divitis ille tenet.
mox ubi ridendas inclusit pagina partes,
vera redit facies, assimilata perit.

81 nec diu tamen lacrimis indulsi, sed veritus ne Menelaus etiam antescholanus inter cetera mala solum me in deversorio inveniret, collegi sarcinulas locumque secretum et proximum litori maestus conduxī. ibi triduo inclusus redeunte in animum solitudine atque contemptu verberabam aegrum planctibus pectus et inter tot altissimos gemitus frequenter etiam proclamabam: 'ergo me non ruina terra potuit haurire? non iratum etiam innocentibus mare? effugi iudicium, harenae imposui, hospitem occidi, ut inter <tot> audaciae nomina mendicus, exul, in deversorio Graecae urbis iacerem desertus? et quis hanc mihi solitudinem imposuit? adolescens omni libidine impurus et sua quoque confessione dignus exilio, stupro liber, stupro ingenuus, cuius anni ad tesseram venierunt, quem tamquam puellam conduxit etiam qui virum putavit. quid ille alter? qui [tamquam] die togae virilis stolam sumpsit, qui ne vir esset a matre persuasus est, qui opus muliebre in ergastulo fecit, qui postquam conturbavit et libidinis suae solum vertit, reliquit veteris amicitiae nomen et, pro pudor, tamquam mulier secutuleia unius noctis tactu omnia vendidit. iacent nunc amatores adligati noctibus totis, et forsitan mutuis libidinibus attriti derident solitudinem meam. sed non impune. nam aut vir ego liberque non sum, aut noxio sanguine parentabo iniuriae meae.'

82 haec locutus gladio latus cingor, et ne infirmitas militiam perderet, largioribus cibis excito vires. mox in publicum prosilio furentisque more omnes circumeo porticus. sed dum attonito vultu efferatoque nihil aliud quam caedem et sanguinem cogito, frequentiusque manum ad capulum, quem devoveram, refero, notavit me miles, sive ille planus fuit sive nocturnus grassator, et 'quid tu' inquit, 'commilito, ex qua legione es aut cuius centuria?' cum constantissime et centurionem et legionem essem ementitus, 'age ergo' inquit ille 'in exercitu vestro phaecasiati milites ambulant?' cum deinde vultu atque ipsa trepidatione mendacium prodidissem, ponere iussit arma et malo cavere. despoliatus ergo, immo praecisa ultione retro ad deversorium tendo, paulatimque temeritate laxata coepi grassatoris audaciae gratias agere

*

non bibit inter aquas, poma aut pendentia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt.
divitis haec magni facies erit, omnia cenans
qui timet et sicco concoquit ore famem.

*

non multum oportet consilio credere, quia suam habet fortuna rationem

83 in pinacothecam perveni vario genere tabularum mirabilem. nam et Zeuxidos manus vidi nondum vetustatis iniuria victas, et Protogenis rudimenta cum ipsius naturae veritate certantia non sine quodam horrore tractavi. iam vero Apellis quam [Graeci] monocnemon appellant, etiam adoravi. tanta enim subtilitate extremitates imaginum erant ad similitudinem praecisae, ut crederes etiam animorum esse picturam. hinc aquila ferebat caelo sublimis Idaeum, illinc candidus Hylas repellebat improbam Naida. damnabat Apollo noxias manus lyramque resolutam modo nato flore honorabat. inter quos [etiam] pictorum amantium vultus tamquam in solitudine exclamavi: 'ergo amor etiam deos tangit. Iuppiter in caelo suo non invenit quod eligeret, et peccaturus in terris nemini tamen iniuriam fecit. Hylan Nympha praedata imperasset amoris suo, si venturum ad interdictum Herculem credidisset. Apollo pueri umbram revocavit in florem, et omnes fabulae quoque habuerunt sine aemulo complexus. at ego in societatem recepi hospitem Lycurgo crudeliorem.'

ecce autem, ego dum cum ventis litigo, intravit pinacothecam senex canus, exercitati vultus et qui videretur nescio quid magnum promittere, sed cultu non proinde speciosus, ut facile appareret eum <ex> hac nota litteratorum esse, quos odisse divites solent. is ergo ad latus constitit meum...

'ego' inquit, 'poeta sum et ut spero non humillimi spiritus, si modo coronis aliquid credendum est, quas etiam ad imperitos deferre gratia solet. "quare ergo" "inquis tam male vestitus es?" propter hoc ipsum. amor ingenii neminem unquam divitem fecit.

qui pelago credit, magno se faenore tollit;
qui pugas et castra petit, praecingitur auro;
vilis adulator picto iacet ebrius ostro,
et qui sollicitat nuptas, ad praemia peccat:
sola pruinosis horret facundia pannis,
atque inopi lingua desertas invocat artes.

84 non dubie ita est: si quis vitiorum omnium inimicus rectum iter vitae coepit insistere, primum propter morum differentiam odium habet; quis enim potest probare diversa? deinde qui solas extruere divitias curant, nihil volunt inter homines melius credi quam quod ipsi tenent. insectantur itaque, quacumque ratione possunt, litterarum amatores, ut videantur illi quoque infra pecuniam positi'

*

'nescio quo modo bonae mentis soror est paupertas'

*

'vellem tam innocens esset frugalitatis meae hostis, ut deliniri posset. nunc veteranus est latro et ipsis lenonibus doctior'

*

85 [*Eumolpus*] 'in Asiam cum a quaestore essem stipendio eductus, hospitium Pergami accepi. ubi cum libenter habitarem non solum propter cultum aedicularum, sed etiam propter hospitis formosissimum filium, excogitavi rationem, qua non essem patri familiae suspectus [amator]. quotiescumque enim in convivio de usu formosorum mentio facta est, tam vehementer excandui, tam severa tristitia violari aures meas obsceno sermone nolui, ut me mater praecipue tamquam unum ex philosophis intueretur. iam ego coeperam ephebum in gymnasium deducere, ego studia eius ordinare, ego docere ac praecipere, ne quis praedator corporis admitteretur in domum

*

forte cum in triclinio iaceremus, quia dies sollemnis ludum [†]artaverat[†] pigritiamque recedendi imposuerat hilaritas longior, fere circa mediam noctem intellexi puerum vigilare. itaque timidissimo murmure votum feci et "domina" inquam "Venus, si ego hunc puerum basiavero ita ut ille non sentiat, cras illi par columbarum donabo". audito voluptatis pretio puer stertere coepit. itaque aggressus simulantem aliquot basiolis invasi. contentus hoc principio bene mane surrexi electumque par columbarum attuli expectanti ac me voto exsolvi.

86 proxima nocte cum idem liceret, mutavi optionem et "si hunc" inquam "tractavero improba manu et ille non senserit, gallos gallinaceos pugnacissimos duos donabo patienti". ad hoc votum ephebus ultro se admovit et, puto, vereri coepit ne ego obdormissem. indulsi ergo sollicito, totoque corpore citra summam voluptatem me ingurgitavi. deinde ut dies venit, attuli gaudenti quicquid promiseram. ut tertia nox licentiam dedit, consurrexi ... ad aurem male dormientis "dii" inquam "immortales, si ego huic dormienti abstulero coitum plenum et optabilem, pro hac felicitate cras puero asturconem Macedonicum optimum donabo, cum hac tamen exceptione, si ille non senserit". numquam altiore somno ephebus obdormivit. itaque primum implevi lactentibus papillis manus, mox basio inhaesi, deinde in unum omnia vota coniunxi. mane sedere in cubiculo coepit atque expectare consuetudinem meam. scis quanto facilius sit columbas gallosque gallinaceos emere quam asturconem, et, praeter hoc etiam timebam ne tam grande munus suspectam faceret humanitatem meam. ergo aliquot horis spatiatum in hospitium reverti nihilque aliud quam puerum basiavi. at ille circumspiciens ut cervicem meam iunxit amplexu, "rogo" inquit "domine, ubi est asturco?"

87 cum ob hanc offensam praeclusissem mihi aditum quem feceram, iterum ad licentiam redii. interpositis enim paucis diebus, cum similis casus nos in eandem fortunam rettulisset, ut intellexi stertere patrem, rogare coepi ephebum ut reverteretur in gratiam mecum, id est ut pateretur satis fieri sibi, et cetera quae libido distenta dictat. at ille plane iratus nihil aliud dicebat nisi hoc: "aut dormi, aut ego iam dicam patri". nihil est tam arduum, quod non improbitas extorqueat. dum dicit: "patrem excitabo ", irrepsi tamen et male repugnanti gaudium extorsi. at ille non indelectatus nequitia mea, postquam diu questus est deceptum se et derisum traductumque inter condiscipulos, quibus iactasset censum meum, "videris tamen" inquit "non ero tui similis. si quid vis, fac iterum". ego vero deposita omni offensa cum puero in gratiam redii ususque beneficio eius in somnum delapsus sum. sed non fuit contentus iteratione ephebus plenae maturitatis et annis ad patiendum gestientibus. itaque excitavit me sopitum et "numquid vis?" inquit. et non plane iam molestum erat munus. utcunque igitur inter anhelitus sudoresque tritus, quod voluerat accepit, rursusque in somnum decidi gaudio lassus. interposita minus hora pungere me manu coepit et dicere: "quare non facimus?" tum ego totiens excitatus plane vehementer excandui et reddidi illi voces suas: "aut dormi, aut ego iam patri dicam".

*

88 erectus his sermonibus consulere prudentiorem coepi ... aetates tabularum et quaedam argumenta mihi obscura simulque causam desidiae praesentis excutere, cum pulcherrimae artes perissent, inter quas pictura ne minimum sui vestigium reliquisset. tum ille 'pecuniae' inquit 'cupiditas haec tropica instituit. priscis enim temporibus, cum adhuc nuda virtus placeret, vigeabant artes ingenuae summumque certamen inter homines erat, ne quid profuturum saeculis diu lateret. Itaque hercule herbarum omnium sucos Democritus expressit, et ne lapidum virgultorumque vis lateret, aetatem inter experimenta consumpsit Eudoxos [quidem] in cacumine excelsissimi montis consenuit ut astrorum caelique motus deprehenderet, et Chrysippus, ut ad inventionem sufficeret, ter elleboro animum detersit. verum ut ad plastas convertar, Lysippum statuae unius lineamentis inhaerentem inopia extinxit, et Myron, qui paene animas hominum ferarumque aere comprehendit, non invenit heredem. at nos vino scortisque demersi ne paratas quidem artes audemus cognoscere, sed accusatores antiquitatis vitia tantum docemus et discimus. ubi est dialectica? ubi astronomia? ubi sapientiae †consultissima† via? quis umquam venit in templum et votum fecit, si ad eloquentiam pervenisset? quis, si philosophiae fontem attigisset? ac ne bonam quidem mentem aut bonam valitudinem petunt, sed statim antequam limen [Capitolii] tangant, alius donum promittit, si propinquum divitem extulerit, alius, si thesaurum effoderit, alius, si ad trecenties sestertium salvus pervenerit. ipse senatus, recti bonique praeceptor, mille pondo auri Capitolio promittere solet, et ne quis dubitet pecuniam concupiscere, Iovem quoque peculio exornat. noli ergo mirari, si pictura defecit, cum omnibus dis hominibusque formosior videatur massa auri quam quicquid Apelles Phidiasque, Graeculi delirantes, fecerunt.

89 sed video te totum in illa haerere tabula, quae Troiae halosin ostendit. itaque conabor opus versibus pandere:

iam decuma maestos inter ancipites metus
Phrygas obsidebat messis, et vatis fides
Calchantis atro dubia pendebat metu,
cum Delio profante [ferro] caesi vertex
Idae trahuntur, scissaque in molem cadunt
robora, minacem quae figurabunt equum.
aperitur ingens antrum et obducti specus,
qui castra caperent. huc decenni proelio
irata virtus abditur, stipant graves
Danai recessus in suo voto latent.
o patria, pulsas mille credidimus rates
solumque bello liberum: hoc titulus fero
incisus, hoc ad furta compositus Sinon

firmabat et mens semper in damnum potens.
iam turba portis libera ac bello carens
in vota properat. fletibus manant genae
mentisque pavidae gaudium lacrimas habet.
quas metus abegit. namque Neptuno sacer
crinem solutus omne Laocoon replet
clamore vulgus. mox reducta cuspidē
uterum notavit, fata sed tardant manus,
ictusque resilit et dolis addit fidem.
iterum tamen confirmat invalidam manum
altaque bipenni latera pertemptat. fremit
captiva pubes intus, et dum murmurat,
roborea moles spirat alieno metu.
ibat iuventus capta, dum Troiam capit,
bellumque totum fraude ducebat nova.
ecce alia monstra: celsa qua Tenedos mare
dorso replevit, tumida consurgunt freta
undaque resultat scissa tranquillo †minor†,
qualis silenti nocte remorum sonus
longe refertur, cum premunt classes mare
pulsumque marmor abiete imposita gemit.
respicimus: angues orbibus geminis ferunt
ad saxa fluctus, tumida quorum pectora
rates ut altae lateribus spumas agunt.
dat cauda sonitum, liberae ponto iubae
consentiunt luminibus....

fulmineum iubar
incendit aequor sibilisque undae tremunt.
stupuere mentes. infulis stabant sacri
Phrygioque cultu gemina nati pignora
Lauconte. quos repente tergoribus ligant
angues corusci. parvulas illi manus
ad ora referunt, neuter auxilio sibi,
uterque fratri: transtulit pietas vices
morsque ipsa miseros mutuo perdit metu.
accumulat ecce liberum funus parens,
infirmus auxiliator. invadunt virum
iam morte pasti membraque ad terram trahunt.
iacet sacerdos inter aras victima
terramque plangit. sic profanatis sacris
peritura Troia perdidit primum deos.
iam plena Phoebe candidum extulerat iubar
minora ducens astra radianti face,
cum inter sepultos Priamidas nocte et mero
Danai relaxant claustra et effundunt viros.
temptant in armis se duces, ceu vi solet
nodo remissus Thessali quadrupes iugi
cervicem et altas quater ad excursum iubas.
gladios retractant, commovent orbis manu
bellumque sumunt. hic graves alius mero
obtruncat et continuat in mortem ultimam
somnos, ab aris alius accendit faces

contraque Troas invocat Troiae sacra.'

90 ex is, qui in porticibus spatiabantur, lapides in Eumolpum recitantem miserunt. at ille, qui plausum ingenii sui noverat, operuit caput extraque templum profugit. timui ego ne me †poetam vocaret†. itaque subsecutus fugientem ad litus perveni, et ut primum extra teli coniectum licuit consistere: 'rogo' inquam 'quid tibi vis cum isto morbo? minus quam duabus horis mecum moraris, et saepius poetice quam humane locutus es. itaque non miror, si te populus lapidibus persequitur. ego quoque sinum meum saxis onerabo, ut quotiescunque coeperis a te exire, sanguinem tibi a capite mittam'. movit ille vultum et 'o mi' inquit 'adulescens, non hodie primum auspicatus sum. immo quotiens theatrum, ut recitarem aliquid, intravi, hac me adventicia excipere frequentia solet. ceterum ne [et] tecum quoque habeam rixandum, toto die me ab hoc cibo abstinebo'. 'immo' inquam ego, 'si eiuras hodiernam bilem, una cenabimus'

*

mando aedicularum custodi cenulae officium

*

91 video Gitona cum linteis et strigilibus parieti applicitum tristem confusumque. scires non libenter servire. itaque ut experimentum oculorum caperem . . . convertit ille solutum gaudio vultum et 'miserere' inquit 'frater. ubi arma non sunt, libere loquor. eripe me latroni cruento et qualibet saevitia paenitentiam iudicis tui puni. satis magnum erit misero solacium, tua voluntate cecidisse'. suppressere ego querellam iubeo, ne quis consilia deprehenderet, relictoque Eumolpo — nam in balneo carmen recitabat — per tenebrosum et sordidum egressum extraho Gitona raptimque in hospitium meum pervolo. praecclusis deinde foribus invado pectus amplexibus et perfusum os lacrimis vultu meo contero. diu vocem neuter invenit; nam puer etiam singultibus crebris amabile pectus quassaverat. 'o facinus' inquam 'indignum, quod amo te quamvis relictus, et in hoc pectore, cum vulnus ingens fuerit, cicatrix non est. quid dicis, peregrini amoris concessio? dignus hac iniuria fui?' postquam se amari sensit, supercilium altius sustulit . .

'nec amoris arbitrium ad alium iudicem <de>tuli. sed nihil iam queror, nihil iam memini, si bona fide paenitentiam emendas'. haec cum inter gemitus lacrimasque fudissem, deterisit ille pallio vultum et 'quaeso' inquit 'Encolpi, fidem memoriae tuae appello: ego te reliqui, an tu <me> prodidisti? equidem fateor et prae me fero: cum duos armatos viderem, ad fortiorem confugi'. exosculatus pectus sapientia plenum inieci cervicibus manus, et ut facile intellexeret redisse me in gratiam et optima fide reviviscentem amicitiam, toto pectore adstrinxi.

92 et iam plena nox erat mulierque cenae mandata curaverat, cum Eumolpus ostium pulsat. interrogo ego: 'quot estis?' obiterque per rimam foris speculari diligentissime coepi, num Ascyrtos una venisset. deinde ut solum hospitem vidi, momento recepi. ille ut se in grabatum reiecit viditque Gitona in conspectu ministrantem, movit caput et: 'laudo' inquit 'Ganymedem. oportet hodie bene sit'. non delectavit me tam curiosum principium, timuique ne in contubernium recepissem Ascyrti parem. instat Eumolpus, et cum puer illi potionem dedisset, 'malo te' inquit 'quam balneum totum' siccatoque avide poculo negat sibi umquam acidius fuisse. 'nam et dum labor' ait 'paene vapulavi, quia conatus sum circa solium sedentibus carmen recitare, et postquam de balneo [tamquam de theatro] eiectus sum, circuire omnes angulos coepi et clara voce Encolpion clamitare. ex altera parte iuvenis nudus, qui vestimenta perdiderat, non minore clamoris indignatione Gitona flagitabat. et me quidem pueri tamquam insanum imitatione petulantissima deriserunt, illum autem frequentia ingens circumvenit cum plausu et admiratione timidissima. habebat enim inguinum pondus tam grande, ut ipsum hominem laciniam fascini crederes. o iuvenem laboriosum: puto illum pridie incipere, postero die finire. itaque statim invenit auxilium; nescio quis enim, eques Romanus ut aiebant infamis, sua veste errantem circumdedit ac domum abduxit, credo, ut tam magna fortuna solus uteretur. at ego ne mea quidem vestimenta ab officioso <custode> recepissem, nisi notorem dedissem. tanto magis expedit inguina quam ingenia fricare'. haec Eumolpo dicente mutabam ego frequentissime vultum, iniuriis scilicet inimici mei hilaris, commodis tristis. utcumque tamen,

tamquam non agnoscerem fabulam, tacui et cenae ordinem explicui

*

93 'vile est, quod licet, et animus errore lentus iniurias diligit.

ales Phasiacis petita Colchis
atque Aefrae volucres placent palato,
quod non sunt faciles: at albus anser
et pictis anas involuta pennis
plebeium sapit. ultimis ab oris
attractus scarus atque arata Syrtis
si quid naufragio dedit, probatur:
mullus iam gravis est. amica vincit
uxorem. rosa cinnamum veretur.
quicquid quaeritur, optimum videtur.'

'hoc est' inquam 'quod promiseras, ne quem hodie versum faceres? per fidem, saltem nobis parce, qui te numquam lapidavimus. nam si aliquis ex is, qui in eodem synoecio potant, nomen poetae olfecerit, totam concitabit viciniam et nos omnes sub eadem causa obruet. miserere et aut pinacothecam aut balneum cogita.' sic me loquentem obiurgavit Giton, mitissimus puer, et negavit recte facere, quod seniori conviciarer simulque oblitus officii mensam, quam humanitate posuissem, contumelia tollerem, multaque alia moderationis verecundiaeque verba, quae formam eius egregie decebant

*

94 [Eumolpus ad Gitonem] 'o felicem,' inquit 'matrem tuam, quae te talem peperit: macte virtute esto. raram fecit mixturam cum sapientia forma. itaque ne putes te tot verba perdidisse, amatorem invenisti. ego laudes tuas carminibus implebo. ego paedagogus et custos etiam quo non iusseris sequar. nec iniuriam Encolpius accipit: alium amat.' profuit etiam Eumolpo miles ille, qui mihi abstulit gladium; alioquin quem animum adversus Ascylton sumpseram, eum in Eumolpi sanguinem exercuissem. nec fefellit hoc Gitona. itaque extra cellam processit tamquam aquam peteret, iramque meam prudenti absentia extinxit. paululum ergo intepescente saevitia 'Eumolpe' inquam 'iam malo vel carminibus loquaris quam eiusmodi tibi vota proponas. et ego iracundus sum et tu libidinosus: vide quam non conveniat his moribus. puta igitur me furiosum esse, cede insaniae, id est ocus foras exi'. confusus hac denuntiatione Eumolpus non quaesiit iracundiae causam, sed continuo limen egressus adduxit repente ostium cellae meque nihil tale expectantem inclusit, exemitque raptim clavem et ad Gitona investigandum cucurrit.

inclusus ego suspendio vitam finire constitui. et iam semicinctio <lecti> stantis ad parietem spondam vixeram cervicesque nodo condebam, cum reseratis foribus intrat Eumolpus cum Gitone meque a fatali iam meta revocat ad lucem. Giton praecipue ex dolore in rabiem efferatus tollit clamorem, me utraque manu impulsum praecipitat super lectum <et> 'erras' inquit 'Encolpi, si putas contingere posse, ut ante moriaris. prior coepi; in Ascylti hospitio gladium quaesivi. ego si te non invenissem, periturus per praecipitia fui. et ut scias non longe esse quaerentibus mortem, specta invicem quod me spectare voluisti'. haec locutus mercenario Eumolpi novaculam rapit et semel iterumque cervice percussa ante pedes collabitur nostros. exclamo ego attonitus, secutusque labentem eodem ferramento ad mortem viam quaero. sed neque Giton ulla erat suspicione vulneris laesus neque ego ullum sentiebam dolorem. rudis enim novacula et in hoc retusa, ut pueris discentibus audaciam tonsoris daret, instruxerat thecam. ideoque nec mercennarius ad raptum ferramentum expaverat nec Eumolpus interpellaverat mimicam mortem.

95 dum haec fabula inter amantes luditur, deversitor cum parte cenulae intervenit, contemplatusque foedissimam iacentium volutionem 'rogo', inquit 'ebrii estis, an fugitivi an utrumque? quis autem grabatum illum erexit, aut quid sibi vult tam furtiva molitio? vos mehercules ne mercedem cellae daretis fugere nocte in publicum voluistis. sed non impune. iam enim faxo sciatis non viduae hanc

insulam esse sed Marci Mannicii'. exclamat Eumolpus 'etiam minaris?'; simulque os hominis palma excussissima pulsat. ille †tot hospitum potionibus liber† urceolum fictilem in Eumolpi caput iaculatus est solvitque clamantis frontem et de cella se proripuit, Eumolpus contumeliae impatiens rapit ligneum candelabrum sequiturque abeuntem et creberrimis ictibus supercilium suum vindicat. fit concursus familiae hospitumque ebriorum frequentia. ego autem nactus occasionem vindictae Eumolpum excludo, redditaque scordalo vice sine aemulo scilicet et cella utor et nocte.

interim coctores insulariique mulcant exclusum et alius veru extis stridentibus plenum in oculos eius intentat, alius furca de carnario rapta statum proeliantis componit. anus praecipue lippa, sordidissimo praecincta linteo, soleis ligneis imparibus imposita, canem ingentis magnitudinis catena trahit instigatque in Eumolpon. sed ille candelabro se ab omni periculo vindicabat.

96 videbamus nos omnia per foramen valvae, quod paulo ante ansa ostioli rupta laxaverat, favebamque ego vapulanti. Giton autem non oblitus misericordiae suae reserandum esse ostium succurrendumque periclitanti censebat. ego durante adhuc iracundia non continui manum, sed caput miserantis stricto acutoque articulo percussi. et ille quidem flens consedit in lecto. ego autem alternos opponebam foramini oculos iniuriaque Eumolpi velut quodam cibo me replebam advocationemque commendabam, cum procurator insulae Bargates a cena excitatus a duobus lecticariis in mediam rixam perfertur; nam erat etiam pedibus aeger. is ut rabiosa barbaraque voce in ebrios fugitivosque diu peroravit, respiciens ad Eumolpon 'o poetarum' inquit 'disertissime, tu eras? et non discedunt ocus nequissimi servi manusque continent a rixa?'

*

[Bargates procurator ad Eumolpum] 'contubernalis mea mihi fastum facit. ita, si me amas, maledic illam versibus, ut habeat pudorem'.

97 dum Eumolpus cum Bargate in secreto loquitur, intrat stabulum praeco cum servo publico aliaque sane <non> modica frequentia, facemque fumosam magis quam lucidam quassans haec proclamavit: 'puer in balneo paulo ante aberravit, annorum circa XVI, crispus, mollis, formosus, nomine Giton. si quis eum reddere aut commonstrare voluerit, accipiet nummos mille'. nec longe a praecone Ascyrtos stabat amictus discoloria veste, atque in lance argentea indicium et fidem praeferebat. imperavi Gitoni ut raptim grabatum subiret annecteretque pedes et manus institis, quibus sponda culcitam ferebat, ac sic ut olim Vlixes †pro† arieti adhaesisset, extentus infra grabatum scrutantium eluderet manus. non est moratus Giton imperium momentoque temporis inseruit vinculo manus et Ulixem astu simillimo vicit. ego ne suspicioni relinquerem locum, lectulum vestimentis implevi uniusque hominis vestigium ad corporis mei mensuram figuravi.

interim Ascyrtos ut pererravit omnes cum viatore cellas, venit ad meam, et hoc quidem plenior spem concepit quo diligentius oppressulatas invenit fores. publicus vero servus insertans commissuris secures claustrorum [in]firmitatem laxavit. ego ad genua Ascyrti procubui et per memoriam amicitiae perque societatem miseriarum petii ut saltem ostenderet fratrem. immo ut fidem haberent fictae preces, 'scio te' inquam 'Ascyrt, ad occidendum me venisse. quo enim secures attulisti? itaque satia iracundiam tuam: praebeo ecce cervicem, funde sanguinem, quem sub praetextu quaestionis petisti'. amolitur Ascyrtos invidiam et se vero nihil aliud quam fugitivum suum dicit quaerere, mortem nec hominis concupisse [nec] supplicis, utique eius quem <etiam> post fatalem rixam habuit carissimum.

98 at non servus publicus tam languide agit, sed raptam cauponi harundinem subter lectum mittit omniaque etiam foramina parietum scrutatur. subducebat Giton ab ictu corpus et retento timidissime spiritu ipsos sciniphes ore tangebatur. . .

Eumolpus autem, quia effractum ostium cellae neminem poterat excludere, irrumpit perturbatus et 'mille' inquit 'nummos inveni; iam enim persequar abeuntem praeconem et in potestate tua esse Gitonem meritissima prodicione monstrabo'. genua ego perseverantis amplector, ne morientes vellet occidere, et 'merito' inquam 'excandesceres si posses proditum ostendere. nunc inter turbam puer fugit, nec quo abierit suspicari possum. per fidem, Eumolpe, reduc puerum et vel Ascyrti redde'.

dum haec ego iam credenti persuadeo, Giton collectione spiritus plenus ter continuo ita sternutavit ut grabatum concuteret. ad quem motum Eumolpus conversus salvere Gitona iubet. remota etiam culcita videt Ulixem, cui vel esuriens Cyclops potuisset parcere. mox conversus ad me 'quid est' inquit 'latro? ne deprehensus quidem ausus es mihi verum dicere. immo ni deus quidam humanarum rerum arbiter pendenti puero excussisset indicium, elusus circa popinas errarem'

*

Giton longe blandior quam ego, primum araneis oleo madentibus vulnus, quod in supercilio factum erat, coartavit. mox palliolo suo laceratam mutavit vestem, amplexusque iam mitigatum osculis tamquam fomentis aggressus est et 'in tua' inquit 'pater carissime, in tua sumus custodia. si Gitona tuum amas, incipe velle servare. Utinam me solum inimicus ignis hauriret aut hibernum invaderet mare. ego enim omnium scelerum materia, ego causa sum. si perirem, conveniret inimicis'

*

99 [Eumolpus] 'ego sic semper et ubique vixi, ut ultimam quamque lucem tamquam non redituram consumerem'

*

profusis ego lacrimis rogo quaesoque ut mecum quoque redeat in gratiam: neque enim in amantium esse potestate furiosam aemulationem. daturum tamen operam ne aut dicam aut faciam amplius quo possit offendi. tantum omnem scabitudinem animo tamquam bonarum artium magister deleret sine cicatrice. 'incultis asperisque regionibus diutius nives haerent, ast ubi aratro domefacta tellus nitet, dum loqueris, levis pruina dilabitur. similiter in pectoribus ira considit: feras quidem mentes obsidet, eruditas praelabitur'. 'ut scias' inquit Eumolpus 'verum esse quod dicis, ecce etiam osculo iram finio. itaque, quod bene eveniat, expedite sarcinulas et vel sequimini me vel, si mavultis, ducite'. adhuc loquebatur, cum crepuit ostium impulsus, stetitque in limine barbis horrentibus nauta et 'moraris' inquit 'Eumolpe, tamquam †propudium† ignores'. haud mora, omnes consurgimus, et Eumolpus quidem mercennarium suum iam olim dormientem exire cum sarcinis iubet. ego cum Gitone quicquid erat in iter compono et adoratis sideribus intro navigium

*

100 'molestum est quod puer hospiti placet. quid autem? non commune est quod natura optimum fecit? sol omnibus lucet. luna innumerabilibus comitata sideribus etiam feras ducit ad pabulum. quid aquis dici formosius potest? in publico tamen manant. solus ergo amor furtum potius quam praemium erit? immo vero nolo habere bona nisi quibus populus inviderit. unus, et senex, non erit gravis; etiam cum voluerit aliquid sumere, opus anhelitu prodest'. haec ut intra fiduciam posui fraudavique animum dissidentem, coepi somnum obruto tunicula capite mentiri.

sed repente quasi destruyente fortuna constantiam meam eiusmodi vox supra constratum puppis congemit: 'ergo me derisit?' et haec quidem virilis et paene auribus meis familiaris animus palpitantem percussit. ceterum eadem indignatione mulier lacerata ulterius excanduit et 'si quis deus manibus meis' inquit 'Gitona imponeret, quam bene exulem exciperem.' uterque nostrum tam inexpectato ictus sono amiserat sanguinem. ego praecipue quasi somnio quodam turbulento circumactus diu vocem collegi, tremebundisque manibus Eumolpi iam in soporem labentis laciniam duxi et 'per fidem' inquam 'pater, cuius haec navis est, aut quos vehat, dicere potes?' inquietatus ille moleste tulit et 'hoc erat' inquit 'quod placuerat tibi, ut super constratum navis occuparemus secretissimum locum, ne nos patereris requiescere? quid porro ad rem pertinet, si dixerim Licham Tarentinum esse dominum huiusce navigii, qui Tryphaenam exulem Tarentum ferat?'

101 intremui post hoc fulmen attonitus, iuguloque detecto 'aliquando' inquam 'totum me, Fortuna, vicisti!'. nam Giton quidem super pectus meum positus diu animam egit. deinde ut effusus sudor utriusque spiritum revocavit, comprehendi Eumolpi genua et 'miserere' inquam 'morientium, id est pro consortio studiorum commoda manum; mors venit, quae nisi per te <non> licet potest esse pro munere'. inundatus hac Eumolpus invidia iurat per deos deasque se neque scire quid acciderit nec

ullum dolum malum consilio adhibuisse, sed mente simplicissima et vera fide in navigium comites induxisse, quo ipse iam pridem fuerit usurus. 'quae autem hic insidiae sunt' inquit 'aut quis nobiscum Hannibal navigat? Lichas Tarentinus, homo verecundissimus et non tantum huius navigii dominus quod regit, sed fundorum etiam aliquot et familiae negotiantis, onus deferendum ad mercatum conducit. hic est Cyclops ille et archipirata, cui vecturam debemus; et praeter hunc Tryphaena, omnium feminarum formosissima, quae voluptatis causa huc atque illuc vectatur.'

'hi sunt' inquit Giton 'quos fugimus' simulque raptim causas odiorum et instans periculum trepidanti Eumolpo exponit. confusus ille et consilii egens iubet quemque suam sententiam promere et 'fingite' inquit 'nos antrum Cyclopi intrasse. quaerendum est aliquod effugium, nisi naufragium †ponimus† et omni nos periculo liberamus'. 'immo' inquit Giton 'persuade gubernatori ut in aliquem portum navem deducat, non sine praemio scilicet, et affirma ei impatientem maris fratrem tuum in ultimis esse. poteris hanc simulationem et vultus confusione et lacrimis obumbrare, ut misericordia permotus gubernator indulgeat tibi'. negavit hoc Eumolpus fieri posse, 'quia magna' inquit 'navigia portibus se curvatis insinuant, nec tam cito fratrem defecisse veri simile erit. accedit his quod forsitan Lichas officii causa visere languentem desiderabit. vides quam valde nobis expediat ultro dominum ad fugientes accersere. sed finge navem ab ingenti posse cursu deflecti et Licham non utique circuiturum aegrorum cubilia: quomodo possumus egredi nave, ut non conspiciamur a cunctis? opertis capitibus an nudis? opertis, et quis non dare manum languentibus volet? nudis, et quid erit aliud quam se ipsos proscribere?'

102 'quin potius' inquam ego 'ad temeritatem confugimus et per funem lapsi descendimus in scapham praecisoque vinculo reliqua Fortunae committimus? nec ego in hoc periculum Eumolpon arcesso. quid enim attinet innocentem alieno periculo imponere? contentus sum, si nos descendentes adiuerit casus.' 'non imprudens' inquit 'consilium' Eumolpos 'si aditum haberet. quis enim non euntes notabit? utique gubernator, qui pervigil nocte siderum quoque motus custodit. et utcumque imponi vel <nil> dormienti posset, si per aliam partem navis fuga quaereretur: nunc per puppim, per ipsa gubernacula delabendum est, a quorum regione funis descendit [qui scaphae custodiam tenet]. praeterea illud miror, Encolpi, tibi non succurrisse, unum nautam stationis perpetuae interdum noctuque iacere in scapha, nec posse inde custodem nisi aut caede expelli aut praecipitari viribus. quod an fieri possit interrogare audaciam vestram. nam quod ad meum quidem comitatum attinet, nullum recuso periculum, quod salutis spem ostendit. nam sine causa [quidem] spiritum tamquam rem vacuum impendere ne vos quidem existimo velle. videte numquid hoc placeat: ego vos in duas iam pelles coniciam vinctosque loris inter vestimenta pro sarcinis habebo, apertis scilicet aliquatenus labris, quibus et spiritum recipere possitis et cibum. conclamabo deinde nocte servos poenam graviores timentes praecipitasse se in mare. deinde cum ventum fuerit in portum, sine ulla suspitione pro sarcinis vos efferam.'

'ita vero' inquam ego 'tanquam solidos alligaturus, quibus non soleat venter iniuriam facere? an tamquam eos qui sternutare non soleamus nec stertere? an quia hoc genus furti semel <mea> feliciter cessit? sed finge una die vinctos posse durare: quid ergo, si diutius aut tranquillitas nos tenuerit aut adversa tempestas? quid facturi sumus? vestes quoque diutius vinctas ruga consumit, et chartae alligatae mutant figuram. iuvenes adhuc laboris expertes statuarum ritu patiemur pannos et vincla?'

*

'adhuc aliquod iter salutis quaerendum est. inspicite quod ego inveni. Eumolpus tamquam litterarum studiosus utique atramentum habet. hoc ergo remedio mutemus colores a capillis usque ad ungues. ita tamquam servi Aethiopes et praesto tibi erimus sine tormentorum iniuria hilares et permutato colore imponemus inimicis.' 'quidni?' inquit Giton 'etiam circumcide nos, ut Iudaei videamur, et pertunde aures, ut imitemur Arabes, et increta facies, ut suos Gallia cives putet: tamquam hic solus color figuram possit pervertere et non multa una oporteat consentiant, ut omni ratione mendacium constet. puta infectam medicamine faciem diutius durare posse; finge nec aquae asperginem imposituram aliquam corpori maculam nec vestem atramento adhaesuram, quod frequenter etiam

non arcesso ferrumine infigitur: age, numquid et labra possumus tumore taeterrimo implere? numquid et crines calamistro convertere? numquid et frontes cicatricibus scindere? numquid et crura in orbem pandere? numquid et talos ad terram deducere? numquid <et> barbam peregrina ratione figurare? color arte compositus inquinat corpus, non mutat. audite quid dementi succurrerit: praeligemus vestibus capita et nos in profundum mergamus.'

103 'nec istud dii hominesque patiantur' Eumolpus exclamat 'ut vos tam turpi exitu vitam finiatis. immo potius facite quod iubeo. mercennarius meus, ut ex novacula comperistis, tonsor est: hic continuo radat utriusque non solum capita sed etiam supercilia. sequar ego frontes notans inscriptione sollerti, ut videamini stigmatibus esse puniti. ita eadem litterae et suspicionem declinabunt quaerentium et vultus umbra supplicii tegent.'

non est dilata fallacia, sed ad latus navigii furtim processimus capitaque cum superciliis denudanda tonsori praebuimus. implevit Eumolpus frontes utriusque ingentibus litteris et notum fugitivorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit. unus forte ex vectoribus, qui acclinatus lateri navis exonerabat stomachum nausea gravem, notavit sibi ad lunam tonsorem intempestivo inhaerentem ministerio, execratusque omen, quod imitaretur naufragorum ultimum votum, in cubile reiectus est. nos dissimulata nauseantis devotione ad ordinem tristitiae redimus, silentioque compositi reliquas noctis horas male soporati consumpsimus